

УДК: 327:316.42:355.01(477)

DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2025-2-10>

Світсистемний аналіз війни: Україна в епоху глобальної турбулентності

Анотація. Стаття присвячена аналізу трансформації світсистемного становища України в умовах глобальних криз і російсько-української війни. Використовуючи методологію світсистемного аналізу, запропоновану І. Валлерстайном, та її подальші інтерпретації (Дж. Аррігі, С. Амін, Б. Сантуш), автор показує, що Україна з класичної напівпериферії перетворилася на фронтір світової системи – простір, де стикаються і переплітаються економічні, політичні, цивілізаційні та епістемічні вектори. До 2014 року Україна була прикладом "напівпериферійної стабільності", заснованої на сировинній економіці, інституційній фрагментації та олігархічній моделі. Період 2014-2022

Руслан Запорожченко,
доктор філософії з політології,
доцент кафедри політичної
соціології,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна

Ruslan Zaporozhchenko,
Doctor of Philosophy in Political
Science,
Associate Professor, Political
Sociology Department,
V. N. Karazin Kharkiv National
University

ORCID: 0000-0001-7353-4933
zaporozhchenko@karazin.ua

років характеризувався амбівалентним рухом: з одного боку, країна прагнула до європеїзації та інституційного зближення з ЄС, з іншого – відтворювала нові форми залежності від міжнародних фінансових інститутів та зовнішніх донорів. Після 2022 року Україна стала фронтиром цивілізаційного конфлікту, одночасно виступаючи ключовим актором європейської безпеки і залишаючись об'єктом міжнародної архітектури допомоги. Особлива увага в статті приділяється культурно-нормативним та епістемічним вимірам. Україна не тільки стає об'єктом західних досліджень, але й виступає суб'єктом виробництва нових концептів, пов'язаних з війною, солідарністю та демократичною стійкістю, що дозволяє трактувати її як "епістемічний фронтір". Таким чином, український кейс виявляє структурну суперечність: країна діє як де-факто елемент ядра, але інституційно залишається на його периферії. У висновку обговорюються три сценарії майбутнього України: "південнокорейський", "ізраїльський" і "латиноамериканський". Ці сценарії фіксують не тільки національні перспективи, але й ширшу кризу світової системи, де розмиваються традиційні межі між ядром, напівпериферією та периферією.

Ключові слова. Світсистемний аналіз, напівпериферія, фронтір світової системи, російсько-українська війна, епістемічний фронтір.

World-System Analysis of War: Ukraine in an Era of Global Turbulence

Abstract. The article is devoted to the analysis of the transformation of Ukraine's world-system position in the context of global crises and the Russian-Ukrainian war. Using the methodology of world-system analysis proposed by I. Wallerstein and its modern interpretations (J. Arrighi, S. Amin, B. Santos), the author shows that Ukraine has transformed from a "classical semi-periphery" into a frontier of the world system – a space where economic, political, civilizational, and epistemic vectors collide and intertwine. Until 2014, Ukraine was an example of "semi-peripheral stability" based on a raw materials economy, institutional fragmentation, and an oligarchic model. The period from 2014 to 2022 was characterized by ambivalent movement: on the one hand, the country sought Europeanization and institutional rapprochement with the EU, while on the other, it reproduced new forms of dependence on international financial institutions and external donors. After 2022, Ukraine became the frontier of a civilizational conflict, simultaneously acting as a key player in European security and remaining the object of international aid architecture. Particular attention is paid to cultural-normative and epistemic dimensions. Ukraine is not only becoming the object of Western research, but also the subject of the production of new concepts related to war, solidarity, and democratic stability, which allows it to be interpreted as an "epistemic frontier". Thus, the Ukrainian case reveals a structural contradiction: the country acts as a de facto element of the core but institutionally remains on its periphery. The conclusion discusses three scenarios for Ukraine's future: "South Korean", "Israeli", and "Latin American". These scenarios capture not only national prospects, but also a broader crisis of the world system, where the traditional boundaries between the core, semi-periphery, and periphery are blurring.

Keywords. World-system analysis, semi-periphery, frontier of the world system, Russian-Ukrainian war, epistemic frontier.

Постановка проблеми. Становище України в сучасній світовій системі є одночасно унікальним і суперечливим. Протягом останніх десятиліть, якщо використовувати логіку світсистемного підходу [Wallerstein, 2004], Україна посідає статус напівпериферії [Beržiūnas, 2023], тобто простору, інтегрованого в глобальні економічні та політичні процеси, але позбавленого стійких ознак належності до ядра. Однак, на відміну від класичних прикладів напівпериферійних країн (Бразилія, Мексика або Південно-Африканська Республіка), Україна опиняється не тільки в економічному, але й у цивілізаційному прикордонні: між Європейським Союзом і пострадянським простором, між Глобальною Північчю і Глобальним Півднем [Kuzio, 2020]. Це подвійне становище формує унікальний дослідницький кейс, що дозволяє по-новому поглянути на динаміку світової системи в умовах воєн, де російсько-українська війна виступає аналітичною рамкою, а Україна – прикладом світсистемної динаміки.

Повномасштабна російська агресія, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, стала радикальним каталізатором світсистемних процесів. Якщо до 2014 року Україна балансувала між двома центрами сили – Євросоюзом і Росією, а після Революції Гідності зробила спробу інституційного виходу з пострадянської орбіти і часткового руху до європейського ядра [D'Anieri, 2019], то з 2022 року її статус трансформувався в набагато складнішу форму. Україна постала як фронтір цивілізаційного конфлікту [Egedy, 2024], коли вона є державою, яка захищає Захід, але при цьому не включена в ядро світової системи. Отже, виникає структурна суперечність, коли, з одного боку, Україна є ключовим актором, що формує безпеку і стабільність Європи, але, з іншого боку – залишається об'єктом архітектури зовнішньої допомоги та регулювання.

Гіпотеза цього дослідження полягає в тому, що російсько-українська війна активізувала глибинний структурний зсув у світовому становищі України. Цей зсув неможливо пояснити виключно в економічних термінах сучасного капіталізму [Cairó-i-Céspedes, 2022], адже він виявляється також у нормативних, культурних і цивілізаційних вимірах, які традиційно перебували на периферії світсистемного аналізу [Arrighi, 2010; Amin, 2011]. Україна сьогодні функціонує як своєрідний "подвійний фронтір": в економічному вимірі вона вбудовується в нові глобальні ланцюжки виробництва і розподілу капіталу (від ролі аграрного та енергетичного постачальника до позиції реципієнта міжнародної фінансової та військової допомоги); у цивілізаційному вимірі Україна стає ареною прямого зіткнення альтернативних ціннісних і політичних порядків [Käkonen, 2024].

Це ж формує і унікальність українського кейсу, яка полягає в тому, що Україна демонструє, що напівпериферія може бути не тільки "перехідною зоною" між ядром і периферією, але і простором, де зосереджені ключові суперечності світової системи. На відміну від класичних прикладів залежного розвитку, український випадок показує, що війна здатна перетворити напівпериферійну державу на структурний вузол глобальної трансформації. Подібні прецеденти у світовій історії відомі: Південна Корея в умовах Корейської війни виступила фронтіром холодної війни і згодом перетворилася на "успішний кейс" виходу з напівпериферії; В'єтнам у другій половині XX століття став ареною глобального протистояння капіталізму і соціалізму, радикально змінивши архітектуру холодної війни і породивши нові форми антиімперіалістичної мобілізації; Югославія, перебуваючи між двома блоками, використовувала своє фронтірне становище для ініціювання Руху неприєднання, а її розпад у 1990-ті роки став тригером перебудови європейської системи безпеки. Однак відмінність України полягає в тому, що вона поєднує одразу кілька вимірів трансформації – військовий, цивілізаційний та епістемічний.

Понад те, Україна виступає не тільки об'єктом глобальних процесів, але й активним виробником нових знань і концептів про війну, солідарність і демократію. Це дозволяє розглядати її як "епістемічний фронтір" – простір, де локальний досвід трансформується в універсальні категорії, що формують міжнародні дискусії про безпеку, свободу і справедливість. В умовах

російсько-української війни саме Україна постачає нові аналітичні рамки та концепти, які потім інституціоналізуються в глобальній політиці. Тим самим дослідження виявляє ширший парадокс: *напівпериферія в умовах глобальної турбулентності стає не периферійною, а центральною ареною, де вирішується доля світової системи*. Новизна ж дослідження полягає в тому, що Україна розглядається не як об'єкт залежного розвитку, а як активний виробник нових форм епістемічної та політичної суб'єктності. Тож, український кейс дозволяє розширити класичну рамку світсистемного аналізу, додавши до неї цивілізаційний, символічний та епістемічний виміри.

Теоретична рамка дослідження. Світсистемний підхід, розроблений Іммануїлом Валлерстайном, залишається однією з найбільш впливових і продуктивних теоретичних рамок для пояснення становища держав у глобальній ієрархічній системі. Його ключова схема – поділ світу на ядро, напівпериферію і периферію – дозволяє розглядати держави не як автономні, самодостатні одиниці, а як елементи структурно організованої системи, в якій розподіл влади, капіталу і ресурсів має не випадковий, а відтворюваний характер [Wallerstein, 2004]. У рамках цієї моделі Україна традиційно трактувалася як "напівпериферія" – простір, що поєднує ознаки вразливості та залежності з певним потенціалом модернізаційного розвитку [Beržičūnas, 2023]. Напівпериферійність України виявлялася в сировинній орієнтації економіки, інституційній фрагментації, а також у політичній гібридності, що виявлялася в постійному балансуванні між різними геополітичними центрами сили.

Однак глобальна динаміка останніх десятиліть – фінансові кризи, трансформація енергетичних ринків, а також геополітичні конфлікти – продемонструвала обмеженість класичної моделі [Jacob, 2023]. Класична типологія добре описувала ієрархічну структуру світової економіки в період індустріальної модернізації, але виявляється недостатньою для аналізу процесів, де центрального значення набувають не тільки економічні, а й нормативні, культурні та цивілізаційні чинники. Україна є яскравим прикладом такої складності: її поточне становище не можна звести лише до залежних схем торгівлі або капіталовкладень, як це зробили б представники теорії залежного розвитку. На перший план виходять структурні суперечності між економічним статусом країни та її цивілізаційно-політичним самовизначенням, що вимагає розширеної інтерпретації світсистемного аналізу та інтеграції до нього нових аналітичних можливостей.

Джованні Аррігі запропонував розглядати світові процеси через призму "циклів накопичення капіталу", показуючи, що переходи від однієї гегемоністської системи до іншої неминуче супроводжуються фазами криз, військових зіткнень і перерозподілу ресурсів [Arrighi, 2010]. Ці переходи не обмежуються зміною центрів сили, вони створюють нові зони напруженості і формують прикордонні простори, де концентруються суперечності глобального порядку. У цій логіці Україна виявляється не маргінальною, а стратегічно ключовою територією, вбудованою в перебудову поточного циклу накопичення:

від ролі аграрно-сировинної бази та енергетичного коридору до статусу постачальника трудових ресурсів і людського капіталу для ядра, у тому числі через вимушену міграцію українців до європейських країн. Понад те, війна робить Україну не просто об'єктом глобальної реструктуризації [Nowinska & Olesen, 2025], а одним зі структурних вузлів, через які проходить перерозподіл потоків капіталу, технологій, безпеки.

Самір Амін розвивав теорію залежності, підкреслюючи, що сталий розвиток країн напівпериферії неможливий без перегляду їхнього становища у світовій системі [Amin, 2011]. Його ключовим поняттям стало "*роз'єднання*" (англ. – *delinking*) – свідомий вихід із відносин структурної підлеглості та орієнтація на автономні траєкторії розвитку. Цей процес означає не ізоляцію, а перебудову логіки включеності у світову економіку, тобто зміщення акценту з пасивного відтворення залежної позиції на створення власних центрів накопичення, ринків та інституційних структур. В українському контексті ця перспектива набуває особливого значення, оскільки після 2014 року Україна демонструвала прагнення до роз'єднання з пострадянським простором і Росією через економічну та політичну переорієнтацію на Європейський Союз і НАТО. Однак цей процес мав амбівалентний характер, оскільки одні форми залежності руйнувалися, але на їх місці формувалися нові – від міжнародних фінансових інститутів, зовнішніх кредитів, військової та технологічної підтримки.

Боавентура Сантуш розширив рамки світсистемного підходу, ввівши поняття "епістемічної периферії" (англ. – *epistemic periphery*) – підлеглого становища у сфері виробництва знань, за якого Глобальний Південь змушений відтворювати західні категорії, теорії та інтерпретації [Santos, 2018]. Україна багато в чому опиняється в подібній позиції: вона нерідко виступає об'єктом аналізу в західній академії, де її досвід інтерпретується через готові концептуальні матриці [Rynhöniemi & Parppei, 2024]. Разом з тим сучасна ситуація демонструє і зворотний процес, коли Україна стає активним виробником нових концептів, пов'язаних з війною, безпекою, солідарністю і демократичною стійкістю [Kutsenko, 2025]. Такий подвійний статус дозволяє розглядати Україну не просто як "епістемічну периферію", але як "епістемічний фронтір" – простір, який одночасно постачає нові знання світовій системі і відчуває на собі структурні обмеження глобальної ієрархії академічного виробництва.

Таким чином, поєднання класичного світсистемного підходу з його сучасними оновленнями та критичними інтерпретаціями дозволяє розглядати Україну як унікальний кейс, що виходить за рамки традиційного поділу на ядро, напівпериферію та периферію (див. табл. 1). Досвід України демонструє, що напівпериферія в умовах війни та глобальних трансформацій не є статичною категорією, а перетворюється на динамічний і суперечливий простір – фронтір світової системи, де стикаються і переплітаються економічні, політичні та цивілізаційні вектори. Тож така дослідницька оптика дозволяє розширити аналітичний потенціал світсистемної теорії, внаслідок чого формується рамка,

в якій Україна аналізується не тільки як "вічно перехідна" напівпериферійна держава, але й як структурний вузол та епістемічний фронтір, чиє становище відображає кризи та можливі траєкторії трансформації всієї світсистеми.

Таблиця 1.

Україна в світовому системному аналізі: ключові рамки та інтерпретації

Теоретик / концепт	Ключові ідеї	Україна в цій логіці
І. Валлерстайн: ядро / напівпериферія / периферія	Світ як структурована ієрархія; напівпериферія – проміжна зона	Україна трактується як "напів-периферія" з сировинною економікою, інституційною фрагментацією та політичною гібридністю
Дж. Аррігі: цикли накопичення капіталу	Переходи між гегемоніями супроводжуються кризами і формуванням нових "фронтирів"	Україна – не маргіналія, а структурний вузол у циклі: аграрна база, енергетичний коридор, постачальник робочої сили
С. Амін: теорія залежності, роз'єднання	Необхідність виходу зі структурної підлеглості для автономного розвитку	Україна після 2014 р. прагне до делегінгу від Росії, але породжує нові залежності: кредити, військова допомога, технології
Б. де Соуза Сантуш: епістемічна периферія	Глобальний Південь відтворює західні знання та категорії	Україна одночасно об'єкт західної академії і виробник нових концептів про війну, солідарність і демократію
Авторська інтерпретація: епістемічний і цивілізаційний фронтір	Напівпериферія як динамічний і суперечливий простір	Україна – епістемічний і цивілізаційний фронтір, де вирішується доля світової системи

*Укладено автором .

Україна до 2014 року: "напівпериферійна стабільність". До 2014 року Україна у світовій системі була типовим прикладом "напівпериферійної стабільності", коли ознаки модернізаційного потенціалу поєднувалися зі стійким відтворенням залежності. Економічна модель країни зберігала яскраво виражений експортно-сировинний характер, коли аграрний сектор і металургія формували основу зовнішньої торгівлі, тоді як частка високотехнологічних галузей залишалася незначною і багато в чому залежною від технологічної спадщини радянського періоду [Aslund, 2009]. Така структура визначала не тільки обмежений характер модернізаційних процесів, але й вразливість перед коливаннями світових цін на сталь, зерно та енергоносії. Крім того, залежність від зовнішніх ринків і концентрація експорту на обмеженому наборі товарних позицій зміцнювали структурну підпорядкованість України світовій системі. Вона виявлялася в тому, що країна відігравала роль переважно постачальника сировини і трудових ресурсів, при цьому зберігаючи обмежені можливості для

включення в глобальні ланцюжки доданої вартості [Ukraine – Country economic memorandum ..., 2012]. Ситуація ускладнювалася інституційною фрагментацією та впливом олігархічної моделі, яка закріплювала асиметрію між економічним потенціалом і політичним розвитком [Kuzio, 2015].

Політична траєкторія України до 2014 року характеризувалася постійним балансуванням між Європейським Союзом і Росією [Ekman, 2023]. З одного боку, частина політичних і економічних еліт прагнула поглиблення співпраці з ЄС, розглядаючи європейську інтеграцію як можливість модернізації, інституційного зміцнення та доступу до західних ринків. З іншого боку, зберігалися тісні економічні та енергетичні зв'язки з Росією, які визначали критичну залежність України від поставок газу та експорту металургійної продукції [Balmaceda, 2013]. Така амбівалентність формувала ситуацію подвійної залежності, коли зовнішня політика країни виступала ареною конкуренції різнопланових (ідеологічно, цивілізаційно та геополітично) інтеграційних проектів – європейського та євразійського. Однак балансування не призводило до інтеграції в ядро, а відтворювало інституційну фрагментацію та посилювало внутрішні суперечності. Понад те, подвійна залежність перетворювала Україну на "транзитний простір" між конкуруючими центрами сили, що об'єктивно обмежувало її суб'єктність у міжнародній політиці [D'Anieri, 2007].

Інституційна структура українського суспільства також відтворювала ознаки напівпериферійності. Сформована в 1990-ті роки олігархічна модель економіки забезпечувала відносну стабільність політичного режиму, але одночасно блокувала довгострокові реформи, посилювала корупційні практики та фрагментацію державного управління [Korzhov, 2007]. Ця модель політико-економічного розвитку поєднувала формальні демократичні процедури з неформальними клієнталістськими мережами [Haponenko et al., 2023], що закріплювало "залежну модернізацію", коли еліти використовували доступ до глобальних ресурсів і зовнішніх ринків для відтворення власної влади, а не для інституційного розвитку держави. У цьому сенсі український досвід до 2014 року багато в чому нагадував траєкторії країн Латинської Америки 1980-х років, які також перебували в стані "залежної демократії" і напівпериферійної стабільності [Cardoso & Faletto, 1979]. Подібно до Бразилії чи Аргентини, Україна демонструвала наявність модернізаційних амбіцій, але залишалася вбудованою в глобальні ланцюжки залежності, де ключовою умовою розвитку виступала зовнішня кон'юнктура, а не внутрішні інституційні реформи.

2014–2022: амбівалентний перехід. Період з 2014 по 2022 рік став для України часом глибокої трансформації її світового системного становища. Євромайдан і Революція Гідності ознаменували не тільки внутрішній політичний перелом, а й початок розриву з пострадянським простором, який проявився в перегляді зовнішньополітичних пріоритетів, інституційній переорієнтації та культурно-цивілізаційному самовизначенні [Stepanenko & Pylynskyi, 2015]. Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році стало ключовим кроком на шляху інтеграції в ядро світсистеми, зафіксувавши

стратегічну орієнтацію України на європейські нормативні та інституційні стандарти і позначивши довгостроковий євроінтеграційний вектор. Однак російська агресія та окупація Криму різко обмежили можливості для плавного і поступального переходу. Замість поступової інтеграції Україна, опинилася у становищі держави, змушеної одночасно проводити реформи, наближаючи своє законодавство та інститути до європейських практик, і вести боротьбу за власне виживання. Ця подвійність закріпила її статус як прикордонної держави [D'Anieri, 2019], що перебуває на межі двох цивілізаційних і політичних порядків: ліберально-демократичного і (нео)імперського [Zaporozhchenko, 2023].

Економічна динаміка цього періоду також мала подвійний характер. З одного боку, Україна здійснила масштабні структурні реформи: лібералізувала торговельну політику, скоротила залежність від російського енергетичного ринку та диверсифікувала зовнішньоекономічні зв'язки. З іншого боку, ця переорієнтація супроводжувалася зростанням нових форм залежності [Ash & Lough, 2017], коли кредити Міжнародного валютного фонду, макрофінансова допомога ЄС і проекти Світового банку стали ключовими джерелами стабілізації економіки. У логіці світсистемного аналізу це відображає парадокс напівпериферійності: країна формально наближається до ядра через інтеграцію в його ринки та інститути, але одночасно відтворює залежність від механізмів глобального фінансового регулювання. Тобто замість виходу зі структурного підпорядкування Україна опинилася в ситуації, коли її економічна стабільність забезпечувалася зовнішніми ресурсами, а не внутрішнім накопиченням капіталу.

Політична система України в цей період демонструвала суперечливі тенденції. З одного боку, посилилося прагнення до демократичної консолідації, зміцнення верховенства права та інституційної прозорості. Європейський Союз виступав джерелом нормативного тиску та інституційних моделей, що стимулювало адаптацію законодавства та управлінських практик [Rabinovych & Pintsch, 2025]. Символічними стали запуск Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), реформування поліції та реформа децентралізації, які розглядалися ЄС як ключові індикатори інституційної євроінтеграції. З іншого боку, зберігалися елементи олігархічного впливу та клієнталізму, які перешкоджали повноцінному інституційному зближенню з ядром світсистеми.

Яскравим прикладом стала "газова олігархія", яка контролювала енергетичний сектор і блокувала лібералізацію ринку, а також політичний вплив окремих фінансово-промислових груп (наприклад, групи Ігоря Коломойського), здатних дестабілізувати реформаторські ініціативи. Ця подвійність формувала феномен часткової європеїзації, за якого Україна засвоювала ключові норми і процедури ЄС, але залишалася обмеженою в ресурсах і залежною від зовнішніх гарантій безпеки. У логіці світсистемного аналізу це свідчило про те, що інституційна трансформація напівпериферійної держави може відтворювати структурні суперечності: зовнішні норми та стимули задають траєкторію реформ, але внутрішні елітні інтереси обмежують їх глибину та стійкість.

У культурно-цивілізаційному вимірі 2014 рік став точкою неповернення, оскільки Україна все більш чітко визначала себе як частину європейського цивілізаційного простору, дистанціюючись від російського імперського проєкту [Zaporozhchenko, 2024]. Це виявлялося в посиленні політики пам'яті, спрямованої на переосмислення радянської та імперської спадщини [Shevel, 2011], в освітніх і культурних реформах, а також у розвитку нових форм національної ідентичності, орієнтованих на цінності свободи, солідарності та демократичної стабільності [Kulyk, 2016]. Ці процеси закріпили символічний і політичний розрив з Росією, зробивши європейський вибір не тільки геополітичним, а й цивілізаційним. Отже, 2014–2022 роки є періодом амбівалентного переходу: Україна одночасно рухалася до інтеграції в ядро світсистеми і відтворювала нові залежності, що перешкоджали повному розриву з логікою напівпериферійності. Цей парадокс – рух до автономії через посилення залежності – підготував ґрунт для радикального структурного зрушення, викликаного війною.

2022–2025: фронт цивілізаційного конфлікту. Повномасштабне російське вторгнення в 2022 році стало радикальною точкою перелому не тільки для регіональної безпеки, але й для становища України у світсистемі, де Україна посіла унікальну позицію. З одного боку, вона стала символом опору і захисницею Європи, перетворившись на ключового актора оборони євроатлантичного простору. Її військовий внесок і жертви забезпечують збереження стабільності ядра, що фактично виводить її в категорію незамінних елементів глобальної безпеки [Kotlyar & Lytar, 2015]. З іншого боку, цей статус не закріплений інституційно: Україна, як і раніше, залишається поза межами ключових структур ядра (Європейського Союзу або НАТО), що відтворює залежність від рішень зовнішніх акторів. Виникає парадокс світсистемного характеру, коли держава виконує функції ядра, але інституційно утримується на периферії. Ця подвійність оголює глибинну структурну суперечність світсистеми в умовах глобальної турбулентності, оскільки Україна одночасно демонструє, що напівпериферія може стати центральною ареною цивілізаційного конфлікту, і підтверджує обмеження існуючої архітектури міжнародного порядку [Ditrych & Laryš, 2024], яка не здатна інтегрувати ключового актора безпеки.

Економічний вимір цього прикордонного становища виявляється в архітектурі міжнародної допомоги. З 2022 року функціонування української економіки багато в чому забезпечується зовнішніми вливаннями [Freyer et al., 2024]: військовою підтримкою США і ЄС, гуманітарною допомогою та екстремим фінансуванням з боку міжнародних фінансових інститутів. Однак ця допомога супроводжується жорсткими умовами, прив'язкою до програм реформ і зовнішнім контролем за розподілом ресурсів. Як наслідок, міжнародна підтримка стає не тільки джерелом стійкості, але й механізмом інституційної залежності, що закріплює асиметрію між Україною і донорами. Питання відновлення та реконструкції, що обговорюються в рамках конференцій у Лугано (2022) та Лондоні (2023), фактично визначаються правилами донорів, тоді як суб'єктність України в цих процесах – обмежена.

Політичний вимір характеризується наростаючою асиметрією між фактичним внеском України в колективну безпеку та її формальним статусом у міжнародних інститутах. Будучи ключовим актором європейської оборони, країна несе основний тягар військових дій і фактично забезпечує захист східного флангу Європи. Понад те, масштаб її внеску в безпеку регіону можна порівняти або визначити, що він навіть перевищує внесок окремих країн – членів ЄС і НАТО, які мають усі інституційні гарантії. Однак Україна, незважаючи на свій центральний функціональний статус, залишається поза формалізованими структурами колективної безпеки, не маючи гарантій членства в НАТО і ЄС. Таке становище виявляє структурну суперечність світової системи: Україна виступає де-факто елементом ядра, без якого неможлива його стабільність, але інституційно закріплена на його периферії. Ця суперечність не тільки фіксує межі розширення євроатлантичного порядку [Mankoff, 2024], але й створює нову форму асиметричної залежності, за якої країна змушена гарантувати безпеку системи, не маючи повноправного доступу до її ресурсів і механізмів прийняття рішень.

На культурно-нормативному рівні проявляється трансформація України в епістемічний фронтір. Події війни не тільки стали предметом глобального вивчення, але й породили нові концепти, пов'язані із солідарністю, демократичною стійкістю та опором імперському насильству. У цьому сенсі Україна з об'єкта західних досліджень все більше перетворюється на суб'єкта виробництва знань, здатного задавати нові рамки для інтерпретації війни, справедливості та демократичного досвіду в ХХІ столітті. Український кейс стає джерелом ідей, що виходять за межі регіонального контексту і претендують на універсалізацію в глобальній академічній та політичній дискусії. Однак це епістемічне лідерство має структурні межі. Воно вбудовано в глобальну ієрархію академічного виробництва, де західні дослідницькі центри зберігають інституційну перевагу в легітимації, поширенні та канонізації нових знань. Як наслідок, Україна одночасно виступає генератором концептів і об'єктом епістемічної залежності, що відтворює характерну для напівпериферії суперечність між креативністю та обмеженою суб'єктністю.

Еволюція світсистемного становища України (див. табл. 2) демонструє перехід від стану "напівпериферійної стабільності" до амбівалентного руху в бік ядра і, нарешті, до ролі фронтиру цивілізаційного конфлікту. На кожному етапі поєднувалися ознаки модернізаційного потенціалу і залежного розвитку, проте війни, кризи та інтеграційні вибори послідовно змінювали конфігурацію цієї позиції. Якщо до 2014 року Україна відтворювала класичні риси напівпериферії, то в 2014–2022 роках вона опинилася в ситуації "подвійного руху" – європеїзації та формування нових залежностей. Після 2022 року країна стала не тільки простором військового протистояння, а й епістемічним фронтіром, де формуються нові смисли та концепти глобального значення. Ця динаміка відображає не окремий випадок, а ширшу кризу світової системи, в якій традиційні межі між ядром, напівпериферією та периферією розмиваються.

Таблиця 2.

Еволюція світсистемного становища України (1991-2025)

Період	Економічний вимір	Політичний вимір	Культурно-нормативний вимір	Світсистемна характеристика
До 2014 "Напівпериферійна стабільність"	Експортно-сировинна економіка (аграрний сектор, металургія); вразливість до світових цін; залежність від зовнішніх ринків	Баланс між ЄС і Росією; подвійна залежність; олігархічна модель і клієнталізм	Гібридність ідентичності; слабка інституціоналізація європейського вибору	Напівпериферія: стабільна, але залежна
2014–2022 "Амбівалентний перехід"	Реформи та диверсифікація торгівлі; зростання експорту до ЄС; нові залежності від МВФ та ЄС	Демократична консолідація, олігархічні практики; "часткова європеїзація"; фронтір між ЄС і Росією	"Точка неповернення": розрив з Росією; політика пам'яті та нова національна ідентичність	Фронтірна напівпериферія: рух до ядра через залежність
2022–2025 "Фронтір цивілізаційного конфлікту"	Економіка на зовнішніх вливаннях; жорсткі умови допомоги; інституційна залежність від донорів	Україна як ключовий актор оборони Європи; "структурна суперечність": де-факто ядро, де-юре периферія	Україна як епістемічний фронтір: генератор нових знань і концептів, але в умовах західної академічної ієрархії	Фронтір світової системи: простір зіткнення моделей і кризи кордонів ядра / напівпериферії

*Укладено автором.

Перспективи та парадокси: сценарії майбутнього. Майбутнє України у світовій системі визначається безліччю факторів – від результату війни та архітектури міжнародної підтримки до глибини внутрішніх реформ і здатності до інституційного зміцнення. Однак у логіці світсистемного аналізу ця невизначеність може бути зведена до трьох ключових сценаріїв. Перший – "успішна модернізація і частковий перехід до ядра", за якого закріплення європейської інтеграції, інституційні реформи і післявоєнне відновлення дозволять Україні повторити траєкторію Південної Кореї або країн Східної Європи, перетворившись з напівпериферії на стійкий елемент ядра. Другий – "залежна стабілізація", за якого Україна збереже статус фронтира, залишаючись критичним актором регіональної безпеки і виробником нових смислів, але її економіка та інститути будуть вбудовані у відносини асиметричної залежності від міжнародного капіталу. Третій – "ризик маргіналізації", який може реалізуватися в разі затяжної війни, втоми Заходу та інституційного виснаження:

за такого сценарію Україна ризикує закріпитися в становищі периферійного актора, який відіграє роль ресурсного або військового буфера без можливості впливати на правила глобальної гри.

Ці сценарії відображають не тільки національні перспективи України, але й висвітлюють ширший парадокс світсистеми. В умовах війни та глобальної турбулентності напівпериферія перестає бути лише "проміжною категорією" і набуває амбівалентного характеру: з одного боку, вона стає джерелом інноваційних траєкторій і нових можливостей для інтеграції в ядро; з іншого – відтворює і навіть посилює механізми структурної залежності. Український досвід демонструє, що саме в таких фронтірних просторах концентруються ключові суперечності глобального порядку: напівпериферія здатна одночасно виступати генератором трансформацій і ареною закріплення старих ієрархій. Це вказує на необхідність переосмислення світового системного аналізу, де фронтірні зони розглядаються як активні вузли змін, а не як пасивні периферії світової економіки та політики.

"Південнокорейський сценарій". За аналогією з Південною Кореєю Україна могла б перетворитися на державу, яка зуміла подолати напівпериферійність завдяки поєднанню військової мобілізації, стратегічної зовнішньої підтримки та цілеспрямованої модернізації. У логіці Дж. Arrighi [Arrighi, 2010] це означало б включення України в новий цикл накопичення капіталу – через індустріалізацію, розвиток технологічних секторів, модернізацію інфраструктури та інтеграцію в глобальні ланцюжки доданої вартості. У політичному вимірі цей сценарій передбачає формалізацію інтеграції в ключові інститути ядра – ЄС і НАТО, що забезпечило б довгострокові гарантії безпеки та інституційне закріплення європейського вибору. Однак його реалізація можлива лише за наявності стійкого політичного консенсусу всередині країни, збереження масштабної міжнародної підтримки та трансформації нинішніх асиметрій у рівноправні форми співпраці.

"Ізраїльський сценарій". Інший можливий шлях розвитку полягає в перетворенні України на "військовий форпост" Європи, який відіграє ключову роль у гарантуванні регіональної безпеки, але зберігає значну залежність від зовнішньої підтримки. У логіці миротворчого системного аналізу такий сценарій означає закріплення за Україною фронтірного статусу: країна стає незамінним елементом євроатлантичної оборони, отримуючи ресурси і технології для військового зміцнення, але при цьому залишається обмеженою в економічній та інституційній автономії. Як і у випадку Ізраїлю, Україна може досягти високого рівня військової інтеграції із Заходом, проте її участь у прийнятті глобальних рішень буде обмеженою, а залежність від фінансових вливань і стратегічних гарантій зберігатиметься. Подібна траєкторія закріплює за Україною подвійний статус: з одного боку, вона виступає життєво важливим партнером для ядра, а з іншого – залишається в становищі залежного актора, позбавленого повноцінної суб'єктності у світовій системі.

"Латиноамериканський сценарій". Найменш сприятливий сценарій передбачає закріплення України в позиції "залежної демократії", аналогічної траєкторіям низки країн Латинської Америки наприкінці ХХ століття [Cardoso & Faletto, 1979]. За цією логікою Україна збереже базові демократичні інститути та формальну політичну конкуренцію, але її економічна роль залишиться обмеженою функціями постачальника сировини, робочої сили та ринку збуту для ядра. Демократичні процедури існуватимуть в умовах постійних фінансових і політичних обмежень, а розвиток залежатиме від кон'юнктури світових ринків і рішень міжнародних донорів. Подібний результат може стати наслідком втоми міжнародних партнерів, недостатньої глибини інституційних реформ або затяжного характеру війни, що підриває економічний і соціальний потенціал країни. У рамках світсистемного аналізу це означало б консервування напівпериферійного статусу України, коли вона залишиться демократичною, але залежною, нездатною вийти за межі логіки структурної підпорядкованості.

Порівняння трьох сценаріїв показує, що Україна сьогодні є не просто об'єктом міжнародної політики, а ключовою точкою біфуркації світової системи. Її подальша траєкторія не зводиться до лінійного руху "до ядр" або "в периферію", а відкриває кілька потенційних режимів відтворення глобального порядку. Сценарії "Південнокорейський", "Ізраїльський" і "Латиноамериканський" ілюструють не стільки прогноз, скільки діапазон структурних можливостей – від включення в новий цикл глобального накопичення капіталу до консервування залежної модернізації. Унікальність українського кейсу полягає в тому, що він висвітлює межі класичної світсистемної моделі, яка традиційно описує напівпериферію як транзитну зону. Україна ж демонструє, що напівпериферія може стати активним агентом світових трансформацій, здатним впливати на архітектуру безпеки, формувати нові норми і навіть виробляти глобальні знання.

З цього погляду, українська ситуація – це "критичне роздоріжжя" для всієї світової системи: результат війни та результати інституційних реформ визначають не тільки місце України в міжнародній ієрархії, але й конфігурацію глобального порядку в ХХІ столітті. Якщо класичний світсистемний аналіз розглядав напівпериферію як зону адаптації до циклів гегемоністської зміни [Arrighi, 2010], то український досвід показує, що вона може стати місцем їх радикальної трансформації. Тож Україна перетворюється з "перехідної категорії" на структурний вузол, через який проходять процеси переформатування влади, капіталу та нормативності, задаючи контури майбутньої світової системи.

Висновки. Україна сьогодні є одним із найбільш наочних і змістовних прикладів трансформації напівпериферійної держави в умовах глобальних криз і повномасштабної війни. Класична схема світсистемного аналізу І. Валлерстайна тривалий час дозволяла описувати її становище через призму економічної залежності, сировинної орієнтації експорту та інституційної фрагментації, що закріплювала статус "вічно перехідної" країни. Однак динаміка останнього десятиліття – від Революції Гідності та символічного розриву з пострадянською орбітою до вторгнення Росії та перетворення України на

фронтир європейської безпеки – продемонструвала обмеженість традиційної тріади "ядро – напівпериферія – периферія". Український досвід переконливо показує, що в умовах глобальної турбулентності пояснювальна сила класичних економіко-політичних категорій слабшає: ключове значення набувають культурні, цивілізаційні та епістемічні виміри, через які формується нова якість напівпериферійності – не статична, а конфліктна, суперечлива і фронтирна.

Розглядаючи Україну через цю розширену оптику, можна стверджувати, що напівпериферія перестає бути лише проміжною категорією і перетворюється на фронтір світової системи – простір, де стикаються і переплітаються суперечності глобального порядку. З одного боку, Україна виступає важливим військовим, гуманітарним і культурним актором, що забезпечує стабільність Європи і пропонує нові концепти глобального значення. З іншого боку, країна зберігає залежність від зовнішніх ресурсів та інститутів, що фіксує її структурну суперечність: де-факто – ядро, але де-юре – периферія. Особливого значення набуває епістемічний вимір. Україна перестає бути виключно об'єктом західних досліджень і стає суб'єктом виробництва знань про війну, демократію, солідарність і опір імперському насильству. Це дозволяє розглядати її як епістемічний фронтір – унікальний простір, де локальний досвід трансформується в універсальні концепти, але при цьому не припиняє стикатися з обмеженнями глобальної академічної ієрархії.

Тож український кейс демонструє, що війна може бути не тільки руйнівним фактором, що підриває економіку і соціальні структури, але і парадоксальним драйвером – каталізатором капіталістичної реструктуризації, цивілізаційного самовизначення та епістемічного виробництва. Теоретичний внесок цього дослідження полягає в розширенні рамок світового системного аналізу за рахунок введення категорій "структурної суперечності" та "епістемічного фронтиру". Перша дозволяє осмислити подвійність становища України, яка виступає одночасно як де-факто елемент ядра і як залежний актор. Друга фіксує її унікальну роль як суб'єкта генерації нових концептів, які впливають на глобальне наукове і політичне поле. Спільне застосування цих категорій відкриває можливість не тільки для більш глибокого розуміння українського досвіду, але й для виявлення загальних закономірностей трансформації світової системи в епоху криз і воєн, коли звичні кордони між ядром, напівпериферією і периферією стають розмитими і рухомими.

Бібліографічні посилання

- Amin, S. (2011). *Global history: A view from the South*. Pambazuka Press.
- Arrighi, G. (2010). *The long twentieth century: Money, power, and the origins of our times*. London, New York: Verso Books.
- Ash, T., & Lough, J. (2017). *The struggle for Ukraine: Internal and external challenges (Chatham House Report)*. Chatham House. The Royal Institute of International Affairs. <https://www.chathamhouse.org/2017/10/struggle-ukraine>

- Aslund, A. (2009). *How Ukraine became a market economy and democracy*. Peterson Institute for International Economics.
- Balmaceda, M. (2013). *Politics of energy dependency: Ukraine, Belarus, and Lithuania between domestic oligarchs and Russian pressure*. University of Toronto Press.
- Beržiūnas, V. (2023). The Russo-Ukrainian war: A world-system theoretical approach. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 21(1), 9–28.
- Cairó-i-Céspedes, G. (2022). The role of the semi-periphery in global capitalism. *Third World Quarterly*, 43(8), 1792–1809.
- Cardoso, F. H., & Faletto, E. (1979). *Dependency and development in Latin America*. University of California Press.
- D'Anieri, P. (2007). *Understanding Ukrainian politics: Power, politics, and institutional design*. M.E. Sharpe.
- D'Anieri, P. (2019). *Ukraine and Russia: From civilized divorce to uncivil war*. Cambridge University Press.
- Ditrych, O., & Laryš, M. (2024). What can European security architecture look like in the wake of Russia's war on Ukraine? *European Security*, 34(1), 44–64.
- Egedy, G. (2024). The civilization state in the war against Ukraine. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 32(2), 499–512.
- Ekman, P. (2023). Painful Moments and Realignment: Explaining Ukraine's Foreign Policy, 2014–2022. *Problems of Post-Communism*, 71(3), 232–244.
- Freyer, E., Lishchynsky, I., & Lyzun, M. (2024). The impact of international aid and foreign direct investment on economic growth in Ukraine. *Journal of European Economy*, 23(3), 379–394.
- Haponenko, V., Rykhlik, V., Shulga, M., Bulbeniuk, S., & Naumenko, O. (2023). Informal institutionalization in modern Ukraine. *New Perspectives*, 32(1), 91–107.
- Jacob, F. (Ed.). (2023). *Wallerstein 2.0: Thinking and Applying World-Systems Theory in the 21st Century*. Transcript Verlag.
- Käkonen, J. (2024). Ukraine war in the context of world system analysis. *East-West Studies*, 15(2), 45–63.
- Korzhov, G. O. (2007). Oligarchy as a model of limited modernization. *Ukrainian Society*, 1(18), 104–114.
- Kotlyar, Y., & Lymar, M. (2025). Ukraine As a Shield For Europe: the Russian Invasion and the Reshaping of International Security. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*, (10), 75–86.
- Kulyk, V. (2016). National identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the war. *Europe-Asia Studies*, 68(4), 588–608.
- Kutsenko, O. (2025). Resilience under fire: navigating societal challenges, agency, and innovation in times of war. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 38(1), 1–10.
- Kuzio, T. (2015). *Ukraine: Democratization, corruption, and the new Russian imperialism*. Praeger.

- Kuzio, T. (2020). Crisis in Russian studies? Nationalism (imperialism), racism and war. *Eurasian Geography and Economics*, 61(4–5), 1–25.
- Mankoff, J. (2024). The War in Ukraine and Russia's Quest to Reshape the World Order. *Survival*, 66(5), 99–126.
- Nowinska, A., & Olesen, T. R. (2025). Inter-state war dynamics and investment: Insights from the Russia-Ukraine war. *Journal of Business Research*, 186, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2024.114911>
- Pynnöniemi, K., & Parppe, K. (2024). Understanding Russia's war against Ukraine: Political, eschatological and cataclysmic dimensions. *Journal of Strategic Studies*, 47(6–7), 832–859.
- Rabinovych, M., & Pintsch, A. (2025). Ukraine's thorny path to the EU – From "integration without membership" to "integration through war". In M. Rabinovych & A. Pintsch (Eds.). *Ukraine's thorny path to the EU* (p. 3–18). Palgrave Macmillan.
- Santos, B. de S. (2018). *Epistemologies of the South: Justice against epistemicide*. Routledge.
- Shevel, O. (2011). The politics of memory in a divided society: A comparison of post-Franco Spain and post-Soviet Ukraine. *Slavic Review*, 75(2), 393–414.
- Stepanenko, V., & Pylynskyi, Y. (Eds.). (2015). *Euromaidan and the "Revolution of Dignity": A breakthrough in Ukraine's post-Soviet development*. Peter Lang.
- Ukraine – Country economic memorandum: strategic choices to accelerate and sustain growth (Ukrainian). Washington, DC: World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/334881468314068225>
- Wallerstein, I. (2004). *World-systems analysis: An introduction*. Duke University Press.
- Zaporozhchenko, R. (2023). The End of "Putin's Empire?" Ontological Problems of Russian Imperialism in the Context of the War against Ukraine, 2022. *Problems of Post-Communism*, 71(2), 119–130.
- Zaporozhchenko, R. (2024). The End of Russian Hegemony in the Post-Soviet Space? War in Ukraine and Disintegration Processes in Eurasia. *Europe-Asia Studies*, 76(6), 851–872.

References

- Amin, S. (2011). *Global history: A view from the South*. Pambazuka Press.
- Arrighi, G. (2010). *The long twentieth century: Money, power, and the origins of our times*. London, New York: Verso Books.
- Ash, T., & Lough, J. (2017). *The struggle for Ukraine: Internal and external challenges (Chatham House Report)*. Chatham House. The Royal Institute of International Affairs. <https://www.chathamhouse.org/2017/10/struggle-ukraine>
- Aslund, A. (2009). *How Ukraine became a market economy and democracy*. Peterson Institute for International Economics.
- Balmaceda, M. (2013). *Politics of energy dependency: Ukraine, Belarus, and Lithuania between domestic oligarchs and Russian pressure*. University of Toronto Press.

- Beržiūnas, V. (2023). The Russo-Ukrainian war: A world-system theoretical approach. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 21(1), 9–28.
- Cairó-i-Céspedes, G. (2022). The role of the semi-periphery in global capitalism. *Third World Quarterly*, 43(8), 1792–1809.
- Cardoso, F. H., & Faletto, E. (1979). *Dependency and development in Latin America*. University of California Press.
- D`Anieri, P. (2007). *Understanding Ukrainian politics: Power, politics, and institutional design*. M.E. Sharpe.
- D`Anieri, P. (2019). *Ukraine and Russia: From civilized divorce to uncivil war*. Cambridge University Press.
- Ditrych, O., & Laryš, M. (2024). What can European security architecture look like in the wake of Russia`s war on Ukraine? *European Security*, 34(1), 44–64.
- Egedy, G. (2024). The civilization state in the war against Ukraine. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 32(2), 499–512.
- Ekman, P. (2023). Painful Moments and Realignment: Explaining Ukraine`s Foreign Policy, 2014–2022. *Problems of Post-Communism*, 71(3), 232–244.
- Freyer, E., Lishchynsky, I., & Lyzun, M. (2024). The impact of international aid and foreign direct investment on economic growth in Ukraine. *Journal of European Economy*, 23(3), 379–394.
- Haponenko, V., Rykhlik, V., Shulga, M., Bulbeniuk, S., & Naumenko, O. (2023). Informal institutionalization in modern Ukraine. *New Perspectives*, 32(1), 91–107.
- Jacob, F. (Ed.). (2023). *Wallerstein 2.0: Thinking and Applying World-Systems Theory in the 21st Century*. Transcript Verlag.
- Käkonen, J. (2024). Ukraine war in the context of world system analysis. *East-West Studies*, 15(2), 45–63.
- Korzhov, G. O. (2007). Oligarchy as a model of limited modernization. *Ukrainian Society*, 1(18), 104–114.
- Kotlyar, Y., & Lymar, M. (2025). Ukraine As a Shield For Europe: the Russian Invasion and the Reshaping of International Security. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*, (10), 75–86.
- Kulyk, V. (2016). National identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the war. *Europe-Asia Studies*, 68(4), 588–608.
- Kutsenko, O. (2025). Resilience under fire: navigating societal challenges, agency, and innovation in times of war. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 38(1), 1–10.
- Kuzio, T. (2015). *Ukraine: Democratization, corruption, and the new Russian imperialism*. Praeger.
- Kuzio, T. (2020). Crisis in Russian studies? Nationalism (imperialism), racism and war. *Eurasian Geography and Economics*, 61(4–5), 1–25.
- Mankoff, J. (2024). The War in Ukraine and Russia`s Quest to Reshape the World Order. *Survival*, 66(5), 99–126.

- Nowinska, A., & Olesen, T. R. (2025). Inter-state war dynamics and investment: Insights from the Russia-Ukraine war. *Journal of Business Research*, 186, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2024.114911>
- Pynnöniemi, K., & Parpei, K. (2024). Understanding Russia's war against Ukraine: Political, eschatological and cataclysmic dimensions. *Journal of Strategic Studies*, 47(6–7), 832–859.
- Rabinovych, M., & Pintsch, A. (2025). Ukraine's thorny path to the EU – From "integration without membership" to "integration through war". In M. Rabinovych & A. Pintsch (Eds.). *Ukraine's thorny path to the EU* (p. 3–18). Palgrave Macmillan.
- Santos, B. de S. (2018). *Epistemologies of the South: Justice against epistemicide*. Routledge.
- Shevel, O. (2011). The politics of memory in a divided society: A comparison of post-Franco Spain and post-Soviet Ukraine. *Slavic Review*, 75(2), 393–414.
- Stepanenko, V., & Pylynskyi, Y. (Eds.). (2015). *Euromaidan and the "Revolution of Dignity": A breakthrough in Ukraine's post-Soviet development*. Peter Lang.
- Ukraine – Country economic memorandum: strategic choices to accelerate and sustain growth (Ukrainian). Washington, DC: World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/334881468314068225>
- Wallerstein, I. (2004). *World-systems analysis: An introduction*. Duke University Press.
- Zaporozhchenko, R. (2023). The End of "Putin's Empire?" Ontological Problems of Russian Imperialism in the Context of the War against Ukraine, 2022. *Problems of Post-Communism*, 71(2), 119–130.
- Zaporozhchenko, R. (2024). The End of Russian Hegemony in the Post-Soviet Space? War in Ukraine and Disintegration Processes in Eurasia. *Europe-Asia Studies*, 76(6), 851–872.